

Anna Wysocka-Bar*

JURYSDYKCJA KRAJOWA SĄDÓW POLSKICH A KOLIZYJNA JEDNOLITOŚĆ SPADKU

1. Wprowadzenie

Od 17 sierpnia 2015 r. do dziedziczenia po osobach zmarłych, począwszy od tego dnia, stosuje się rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego¹ (dalej: rozporządzenie spadkowe). Rozporządzenie reguluje między innymi jurysdykcję krajową sądów² państw członkowskich oraz prawo właściwe w sprawach spadkowych³.

* Doktor nauk prawnych, asystentka w Katedrze Prawa Prywatnego Międzynarodowego, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego.

¹ Dz. Urz. UE L 201 z 27.07.2012, s. 107.

² Artykuł nie odnosi się do wątpliwości, czy polski notariusz jest „sądem” w rozumieniu art. 3 ust. 2 rozporządzenia spadkowego. W tej kwestii zob.: M. Walasik, *Pozycja prawna polskiego notariusza w sprawach międzynarodowych z zakresu prawa spadkowego* [w:] M. Margoński, M. Krzymuski (red.), *Znad granicy ponad granicami. Prace z okazji 70 urodzin Profesora Dietera Martiny*, Warszawa 2014, s. 352–357; T. Kot, *Czy polski notariusz może być sądem na gruncie rozporządzenia spadkowego? Głos w dyskusji* [w:] M. Pazdan, J. Górecki (red.), *Nowe europejskie prawo spadkowe*, Warszawa 2015, s. 86–93 oraz K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w sprawach spadkowych w świetle rozporządzenia spadkowego* [w:] M. Pazdan, J. Górecki (red.), *Nowe europejskie prawo spadkowe*, Warszawa 2015, s. 41–42.

³ Zgodnie z art. 1 ust. 1 rozporządzenia spadkowego stosuje się je do „dziedziczenia majątku po osobach zmarłych”. Z kolei normy zawarte w rozdziale II „Jurysdykcja” posługują się określeniem „spraw dotyczących spadku” – w liczbie pojedynczej albo mnogiej, a także „sprawy spadkowej” (art. 6 lit. a rozporządzenia spadkowego). Tymczasem w zawartym w art. 3 rozporządzenia spadkowego słowniczku nie ma definicji „spraw dotyczących spadku”, lecz jest mowa o „dziedziczeniu”. Analizując inne wersje językowe rozporządzenia – a mianowicie angielską i francuską – okazuje się, że w art. 3 zdefiniowano to pojęcie, które występuje w art. 4, 5, 10 i 11 (*succession* w obu tych językach). Wydaje się zatem, iż przez „sprawy dotyczące spadku” rozumieć należy sprawy dotyczące „dziedziczenia”, zdefiniowanego w art. 3 lit. a rozporządzenia spadkowego jako

W tym zakresie zastępuje ono normy jurysdykcyjne⁴ zawarte w ustawie z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (dalej: k.p.c.)⁵ i normy kolizyjne zawarte w ustawie z dnia 4 lutego 2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe⁶ (dalej: p.p.m.), a także w łączących Polskę z innymi państwami niektórych umowach dwustronnych stosownie do art. 75 rozporządzenia⁷.

Data 17 sierpnia 2015 r. wyznacza zatem granicę. Jeżeli spadkodawca zmarł przed tym dniem, sąd polski będzie ustalał swą jurysdykcję w sprawie spadkowej na podstawie kodeksu postępowania cywilnego, a prawo właściwe na podstawie ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe (albo mającej pierwszeństwo przed tymi aktami odpowiedniej umowy dwustronnej). Jeżeli zaś spadkodawca zmarł w dniu 17 sierpnia 2015 r. lub później, sąd polski ustala jurysdykcję i prawo właściwe już na podstawie rozporządzenia spadkowego (albo mającej pierwszeństwo przed rozporządzeniem umowy dwustronnej).

Celem artykułu jest przeanalizowanie, w jakim stopniu normy jurysdykcyjne obowiązujące polskie sądy przed i po rozpoczęciu stosowania rozporządzenia przyczyniają się do urzeczywistnienia zasady kolizyjnej jednolitości spadku przewidzianej przez normy kolizyjne znajdujące się w ustawie – Prawo prywatne międzynarodowe i rozporządzeniu, zgodnie z którą spadek w całości podlega dziedziczeniu według jednego merytorycznego prawa spadkowego.

dziedziczenie majątku po osobie zmarłej obejmujące wszystkie formy przejścia składników majątku, praw i obowiązków na skutek śmierci, czy to na podstawie dobrowolnego rozrządzenia na wypadek śmierci, czy to w drodze dziedziczenia ustawowego.

⁴ Por.: K. Weitz, *op. cit.*, s. 42: „Rozporządzenie spadkowe normuje jurysdykcję krajową – w sprawach spadkowych wykazujących element zagraniczny – w sposób uniwersalny i wobec tego – z wyjątkiem art. 19 – w takich sprawach wyłącza zupełnie stosowanie regulacji prawa krajowego państw członkowskich”. Powyższe Autor uzasadnia: „Ograniczenie to należy wywodzić z granic kompetencji Unii Europejskiej w dziedzinie współpracy sądowej w sprawach cywilnych określonych w art. 81 TFUE (...). Kierując się założeniem, że jurysdykcja krajowa aktualna jest – jako przesłanka procesowa – we wszystkich sprawach, w tym także w sprawach «czysto» krajowych (por. K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005, s. 98 i n.), należy przyjąć, że w takich sprawach spadkowych dla oceny jurysdykcji krajowej nadal pozostaje miarodajne prawo krajowe państw członkowskich, jednak ma to w gruncie rzeczy tylko teoretyczne znaczenie. Odrębną kwestią jest ustalenie, jaki kształt musi mieć element zagraniczny, aby uzasadniał on stosowanie przepisów jurysdykcyjnych rozporządzenia spadkowego”.

⁵ Tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 ze zm.

⁶ Tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1792.

⁷ Co do umów dwustronnych, które mają pierwszeństwo przed rozporządzeniem spadkowym, oraz umów dwustronnych, przed którymi to rozporządzenie ma pierwszeństwo, zob.: P. Czubik [w:] M. Załucki (red.), *Unijne rozporządzenie spadkowe nr 650/2012. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 346–348; tenże, *Obowiązywanie norm kolizyjnych z umów o pomocy prawnej zawartych z Białorusią, Ukrainą i Rosją w obrębie materii objętej zakresem zastosowania rozporządzeń europejskich*, Nowy Przegląd Notarialny 2015, nr 3, s. 19–28.

2. Podstawy jurysdykcji krajowej

Krajowe normy jurysdykcyjne mają charakter norm jednostronnych, to znaczy wyznaczają okoliczności, w których właściwe są sądy polskie⁸. Normy te zawarte są w księdze pierwszej części IV k.p.c. „Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego”, zatytułowanej „Jurysdykcja krajowa”. Księga ta składa się z czterech tytułów: I. „Przepisy ogólne”, III. „Jurysdykcja krajowa w procesie”, IV. „Jurysdykcja krajowa w postępowaniu nieprocesowym” oraz IVa. „Jurysdykcja krajowa w postępowaniu zabezpieczającym i egzekucyjnym”. Tytuł II. „Przepisy łączne dla jurysdykcji krajowej (w postępowaniu procesowym i nieprocesowym)” został uchylony w wyniku wejścia w życie w dniu 1 lipca 2009 r. znaczącej nowelizacji międzynarodowego postępowania cywilnego⁹ (dalej: nowelizacja z 2009 r.).

Jak widać, normy jurysdykcyjne kodeksu postępowania cywilnego podzielone są na dwie grupy według kryterium trybu postępowania, w jakim będzie toczyć się sprawa, tj. proces i postępowanie nieprocesowe¹⁰. Przed przejściem do omawiania norm kolizyjnych zawartych w dwóch osobnych tytułach księgi IV k.p.c. pewną kwestię należy jednak „wyciągnąć przed nawias”.

Niezależnie od tego, w jakim trybie będzie się toczyć sprawa spadkowa, sąd polski ma jurysdykcję, i to wyłączną, w odniesieniu do nieruchomości położonych w Polsce. Zgodnie bowiem z art. 1107¹ k.p.c. rozpoznawane w postępowaniu nieprocesowym sprawy o prawa rzeczowe na nieruchomości i o posiadanie nieruchomości położonych w Polsce należą do wyłącznej jurysdykcji sądów polskich. Uzupelnieniem tego przepisu jest art. 1110² k.p.c., zgodnie z którym jurysdykcja krajowa jest wyłączna także w innych sprawach, w których rozstrzygnięcie dotyczy praw rzeczowych na nieruchomości lub posiadania nieruchomości położonej w Polsce. Odpowiednikiem powyższych przepisów, dla spraw rozpoznawanych w procesie, jest art. 1103⁸ § 1 i 2 k.p.c.¹¹ Przez „prawa rzeczowe”, o których mowa w art. 1102 k.p.c., należy rozumieć zarówno własność, jak i inne prawa rzeczowe, w tym i ograniczone, na przykład własnościowe prawo do lokalu w spółdzielni mieszkaniowej¹².

Sprawa spadkowa dotycząca majątku nieruchomego położonego w Polsce, niezależnie od tego, w jakim trybie się toczy, należy zatem do wyłącznej jurysdykcji kra-

⁸ M. Czepelak, *Umowa międzynarodowa jako źródło prawa prywatnego międzynarodowego*, Warszawa 2008, s. 165.

⁹ Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. Nr 234, poz. 1571.

¹⁰ Co do krytyki takiego rozwiązania, przynajmniej w odniesieniu do spraw spadkowych, zob.: M. Pazdan, *Zasięg jurysdykcji krajowej w sprawach spadkowych*, Studia Cywilistyczne 1972, s. 161.

¹¹ Przed nowelizacją z 2009 r. powyższe zagadnienie było uregulowane w art. 1102 § 1 k.p.c. w tytule II „Przepisy łączne dla jurysdykcji krajowej (w postępowaniu procesowym i nieprocesowym)”. Nowelizacja nie przyniosła zmiany normatywnej, lecz ma znaczenie jedynie doprecyzowujące (tak: uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 949, Sejm VI kadencji).

¹² Postanowienia SN: z dnia 13 października 1986 r., I CR 272/86, OSNC 1987, nr 12, poz. 213 oraz z dnia 24 czerwca 1999 r., III CRN 377/99, Prok. i Pr. (wkł.) 2000, nr 1, s. 40.

jowej sądów polskich¹³. Powyższy wniosek uzasadniony jest zasadą zwierzchnictwa terytorialnego państwa, na którego obszarze położona jest spadkowa nieruchomości¹⁴. Na marginesie warto zaznaczyć, że istnienie wyłącznej jurysdykcji sądów polskich powoduje, iż orzeczenie zagraniczne wydane w sprawie, w której taka jurysdykcja istnieje, spotka się z odmową uznania stosownie do art. 1146 § 1 pkt 2 k.p.c.

Z kolei, jeżeli chodzi o nieruchomości położone zagranicą, trzeba przypomnieć, iż art. 1102 § 2 k.p.c., uchylony wraz z wejściem w życie nowelizacji z 2009 r., stanowił, że rozpoznaniu przez sądy polskie nie podlegają sprawy o prawa rzeczowe na nieruchomości i o posiadanie nieruchomości położonej za granicą. Przepis ten uchylono, ale jednocześnie z uzasadnienia do ustawy nowelizującej wynika, iż powyższa reguła nadal obowiązuje, gdyż „jest oczywista w świetle zasad przyjmowanych we współczesnym obrocie prawnym”¹⁵. Z powyższego wynikałoby, iż sąd polski nie

¹³ Por. na przykład: postanowienie SN z dnia 22 lutego 1966 r., III CR 395/65, OSNC 1966, nr 11, poz. 197. Postanowienie to wydane zostało w sprawie dotyczącej stwierdzenia nabycia spadku po obywatelu Stanów Zjednoczonych, który pozostawił nieruchomość w Polsce. Sąd rozpatrujący wniosek spadkobierców przyjął brak jurysdykcji krajowej i wniosek odrzucił. Jako uzasadnienie wskazał na ówczesną treść art. 1108 k.p.c. (tj. w brzmieniu sprzed nowelizacji z 2009 r.), zgodnie z którym do jurysdykcji krajowej należą sprawy spadkowe, jeżeli spadkodawca w chwili śmierci miał obywatelstwo polskie lub nie posiadając żadnego obywatelstwa, zamieszkiwał w Polsce. W postanowieniu, wydanym w wyniku rewizji nadzwyczajnej Ministerstwa Sprawiedliwości, Sąd Najwyższy stwierdził, że w sytuacji gdy postępowanie spadkowe dotyczy majątku nieruchomego położonego w Polsce, to istnienie jurysdykcji krajowej podlega ocenie w świetle ówczesnego art. 1102 § 1, a nie art. 1108 k.p.c. Sąd Najwyższy wyjaśnił, iż „przepis ten w pierwszym swym zdaniu stanowi, że do wyłącznej jurysdykcji krajowej należą sprawy o prawa rzeczowe i o posiadanie nieruchomości położonej w Polsce, (...) wyłączność ta obejmuje także inne sprawy w takim zakresie, w jakim rozstrzygnięcie dotyczy nieruchomości położonej w Polsce. To drugie zdanie usuwa wszelką wątpliwość, że wyliczenie w zdaniu pierwszym nie ma charakteru enumeratywnego. Należy również domniemywać, że gdyby ustawodawca spośród spraw dotyczących nieruchomości położonych w Polsce zamierzał wyeliminować postępowanie spadkowe co do majątku nieruchomego, to dałby temu wyraz w sposób wyraźny (...)”. W postanowieniu z dnia 22 lutego 1966 r., III CR 395/65, rozważając stosunek zachodzący pomiędzy art. 1108 i 1102 k.p.c., Sąd Najwyższy wyjaśnił, że „pierwszeństwo to należy się art. 1102, jako zamieszczonemu w tytule II, zawierającym przepisy łączne dla jurysdykcji krajowej w postępowaniu procesowym i nieprocesowym. Przepisy te są bowiem niejako wysunięte przed nawias w stosunku do przepisów zawartych w tytułach III i IV, dotyczących jurysdykcji krajowej w procesie i postępowaniu nieprocesowym”. Akurat ten argument, po wejściu w życie nowelizacji z 2009 r., stracił na aktualności.

¹⁴ Tak: uchwała SN z dnia 31 maja 1975 r., III CZP 78/75, OSNC 1976, nr 2, poz. 33.

¹⁵ Odmienne: M. Margoński, *Redakcja postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku w sprawie z elementem transgranicznym*, Iustitia 2010, nr 1, s. 8: „Dodania wymaga, że na gruncie uregulowań kodeksowych nie sposób obecnie przyjąć, iż polskim sądom spadku nie przysługuje jurysdykcja krajowa co do nieruchomości położonych za granicą (...). Żadne z uzasadnień pozaustawowego ograniczenia jurysdykcji krajowej nie jest przekonujące. Publicznoprawne władztwo państw obcych nad własnym terytorium nie jest bowiem w żaden sposób ograniczane przez prywatnoprawne stosunki majątkowe wynikające z dziedziczenia (podobnie K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w postępowaniu...*, op. cit., s. 193), a o uznaniu polskiego orzeczenia państwo miejsca położenia nieruchomości decyduje samodzielnie. Otwartość lokalnego rynku nieruchomości jest kwestią z zakresu polityki prawa, która przez wiele krajów postrzegana jest w sposób fundamentalnie różny od przyjętego w Polsce. Za niewłaściwe uważam dlatego forsowanie polskiej wizji

będzie miał jurysdykcji odnośnie do wchodzącej w skład spadku nieruchomości położonej zagranicą.

Skoro sąd polski ma jurysdykcję, i to wyłączną, w sprawach spadkowych dotyczących nieruchomości położonych w Polsce i jednocześnie nie ma jurysdykcji w sprawach spadkowych dotyczących nieruchomości położonych za granicą, to pozostałe normy jurysdykcyjne zawarte w tytułach III i IV części IV k.p.c. okazują się mieć znaczenie tylko w odniesieniu do pozostawionego przez spadkodawcę majątku ruchomego, niezależnie już od miejsca jego położenia.

I tak, w postępowaniu procesowym rozpatrywane są między innymi sprawy spadkowe o wydanie spadku, o zachówek, o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy objętej zapisem i wydanie zapisu, o wykonanie polecenia i o uznanie spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia¹⁶. Zgodnie z art. 1103 k.p.c. – stosownie do zasady *actor sequitur forum rei* – sprawy rozpoznawane w procesie należą do jurysdykcji krajowej, jeżeli pozwany ma miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Polsce. Zgodnie z art. 1103⁷ pkt 6 k.p.c. do jurysdykcji krajowej należą także sprawy dotyczące spadku po osobie, która w chwili śmierci miała w Polsce miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu¹⁷. Jurysdykcję sądów polskich w sprawach spadkowych rozpoznawanych w procesie uzasadnia zatem miejsce zamieszkania lub zwykłego pobytu w Polsce bądź pozwanego – z chwili doręczenia pozwu¹⁸, bądź spadkodawcy – z chwili śmierci. W grę wchodzi także inne okoliczności wskazane w art. 1103⁷ k.p.c., tj. miejsce położenia przedmiotu sporu, miejsce położenia majątku pozwanego w Polsce czy miejsce wykonania zobowiązania¹⁹.

Z kolei w postępowaniu nieprocesowym rozpoznawane są między innymi sprawy o ogłoszenie testamentu, stwierdzenie nabycia spadku, dział spadku. Zgodnie z art. 1108 § 1 k.p.c. do jurysdykcji krajowej należą sprawy spadkowe, jeżeli spadkodawca w chwili śmierci był obywatelem polskim lub miał miejsce zamieszkania bądź miejsce zwykłego pobytu w Polsce. Stosownie do art. 1108 § 2 k.p.c. będą to również sprawy spadkowe, jeżeli majątek spadkowy albo jego znaczna część znajduje się w Polsce. Ustalając zatem, czy sąd polski ma jurysdykcję w sprawie spadkowej rozpoznawanej w postępowaniu nieprocesowym, należy wziąć pod uwagę takie okoliczności łączące spadkodawcę z Polską, jak: obywatelstwo, miejsce zamieszkania

jurysdykcji krajowej wyłącznej w zakresie dotyczącym nieruchomości przez jej dorozumiane luźne zastosowanie w stosunku do innych państw bez wyraźnej podstawy prawnej”.

¹⁶ A. Hrycaj [w:] H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. V, Warszawa 2013, s. 104.

¹⁷ Zgodnie z art. 1103 k.p.c. w brzmieniu sprzed wejścia w życie nowelizacji z 2009 r., stanowił o jurysdykcji krajowej sądów polskich w sprawach dotyczących spadku otwartego w Polsce. Jak wyjaśniono w uzasadnieniu do ustawy nowelizującej, „w sprawach spadkowych dotychczasowa podstawa w postaci otwarcia spadku w Polsce ma zostać inaczej sformułowana – decydujące dla istnienia jurysdykcji ma być to, aby spadkodawca w chwili śmierci miał miejsce zamieszkania lub zwyczajnego pobytu w Polsce. W rzeczywistości dotychczas miejsce otwarcia spadku przy wykładni przepisu art. 1103 pkt 3 KPC było utożsamiane z ostatnim miejscem zamieszkania spadkodawcy” (druk sejmowy nr 949, Sejm VI kadencji).

¹⁸ Tak: postanowienie SN z dnia 28 kwietnia 2005 r., III CK 358/04, LEX nr 603169.

¹⁹ Por.: M. Pazdan, *Jurysdykcja krajowa...*, *op. cit.*, s. 147.

lub zwykły pobyt z chwili śmierci, a w ich braku położenie w Polsce majątku spadkowego lub znacznej jego części²⁰. Ocena, czy znaczna część majątku spadkowego znajduje się w Polsce, nie polega na porównywaniu wartości majątku położonego w Polsce z tym, jaki pozostał za granicą. Konieczne jest spojrzenie wyłącznie przez pryzmat wartości majątku znajdującego się w Polsce²¹.

Co do rozpoznawanych w procesie spraw o prawa majątkowe możliwe jest zawieranie umów jurysdykcyjnych, które zostały uregulowane w art. 1104 i 1105 k.p.c. Zgodnie z art. 1104 § 1 k.p.c. możliwe jest zawarcie umowy prorogacyjnej (*prorogatio iurisdictionis*), czyli poddanie przez strony oznaczonego stosunku prawnego jurysdykcji sądów polskich wynikłych (lub mogących wynikać) spraw, dla których, co do zasady, kodeks nie przewiduje jurysdykcji sądów polskich. Umowa taka musi zostać zawarta na piśmie. Stosownie do art. 1104 § 2 k.p.c. poddanie wyżej wskazanych spraw jurysdykcji sądów polskich może nastąpić również przez wdanie się w spór co do istoty sprawy, jeżeli pozwany nie podniesie zarzutu braku jurysdykcji krajowej. Ustanowienie jurysdykcji sądów polskich nie jest możliwe w odniesieniu do spraw, które według przepisów prawa polskiego należą do wyłącznej jurysdykcji sądów państwa obcego (art. 1104 § 3 k.p.c.)²². Umowa prorogacyjna nie będzie

²⁰ W stanie prawnym obowiązującym przed 1 lipca 2009 r. pojawiła się wątpliwość, czy do spraw spadkowych znajduje zastosowanie art. 1110 k.p.c., zgodnie z którym do jurysdykcji krajowej należą również inne sprawy rozpoznawane w postępowaniu nieprocesowym, jeżeli choćby jeden uczestnik postępowania jest obywatelem polskim lub w Polsce ma miejsce zamieszkania albo siedzibę. Sąd Najwyższy, przy okazji sprawy dotyczącej stwierdzenia nabycia spadku po cudzoziemcu, wyjaśnił, iż przepis art. 1110 k.p.c. dotyczy spraw, co do których poprzedzające go przepisy kodeksu nie zawierają szczegółowej regulacji. Sformułowanie „inne sprawy rozpoznawane w postępowaniu nieprocesowym” oznacza więc sprawy inne niż sprawy o ubezwłasnowolnienie, uznanie za zmarłego, stwierdzenie zgonu, z zakresu opieki i kurateli oraz sprawy spadkowe (postanowienie z dnia 2 marca 2000 r., II CKN 1175/99, LEX nr 51645). Sąd Najwyższy wyjaśnił także, że „rozszerzenie jurysdykcji krajowej na wszystkie sprawy spadkowe po cudzoziemcach, gdy tylko jeden uczestnik postępowania jest obywatelem polskim lub w Polsce ma miejsce zamieszkania albo siedzibę, prowadziłoby do rozszerzenia jurysdykcji krajowej niezamierzonego przez ustawodawcę i nieusprawiedliwionego względami na stosunki międzynarodowe” (uchwała z dnia 31 maja 1975 r., III CZP 78/75, OSNC 1976, nr 2, poz. 33). Z tej przyczyny art. 1110 k.p.c. nie ma zastosowania do spraw spadkowych, w tym stwierdzenia nabycia spadku. Także w brzmieniu obowiązującym po 1 lipca 2009 r. art. 1110 k.p.c. nie ma zastosowania do spraw spadkowych, gdyż wprost stanowi, iż dotyczy spraw innych niż wymienione w art. 1106–1109¹.

²¹ Tak: postanowienie SN z dnia 19 czerwca 2013 r., I CSK 159/13, LEX nr 1360155.

²² Postanowienie to nie stoi w sprzeczności z twierdzeniem, iż normy jurysdykcyjne kodeksu postępowania cywilnego wskazują jedynie na właściwość sądów polskich. Powyższe już dawno wyjaśniono w polskiej doktrynie. Normy jurysdykcyjne „wskazują na to, jakiego państwa sądownictwo jest zdaniem danego państwa właściwe dla rozstrzygnięcia danej sprawy. Przepisy kolizyjnego prawa jurysdykcyjnego danego państwa pod względem redakcyjnym nie koniecznie muszą być sformułowane tak jak gdyby były normami uniwersalnymi, odnoszącymi się do kwestii właściwości państwowej w ogóle; mogą one być i zazwyczaj są, sformułowane w ten sposób, że regulują bezpośrednio kwestię właściwości jedynie danego (własnego) państwa. Ale i wówczas można pośrednio stwierdzić, jakie zasady – zdaniem danego państwa – mają decydować o właściwości państwowej w ogóle, a więc można wydedukować normy uniwersalne przyjęte w tej materii przez dane państwo” (tak: H. Trammer, *Zarys problematyki międzynarodowego procesu cywilnego państw kapitalistycznych*, Warszawa 1956, s. 16–17).

mogła zatem obejmować sprawy spadkowej w zakresie, w jakim chodzi o nieruchomości położone za granicą.

Z kolei zgodnie z art. 1105 § 1 k.p.c. możliwe jest też zawarcie umowy derogacyjnej (*derogatio iurisdictionis*), czyli poddanie spraw wynikłych (lub mogących wyniknąć) z oznaczonego stosunku prawnego jurysdykcji sądów państwa obcego i jednocześnie wyłączenie jurysdykcji sądów polskich, przy czym umowa nie może dotyczyć spraw należących do wyłącznej jurysdykcji sądów polskich (czyli na przykład sprawy o wykonanie zapisu zwykłego, którego przedmiotem jest nieruchomość położona w Polsce). Kodeks postępowania cywilnego stawia wymóg, by umowa taka była skuteczna według prawa mającego do niej zastosowanie w państwie obcym. Umowa musi być zawarta na piśmie. Zgodnie z art. 1105 § 3 k.p.c. jurysdykcji sądów polskich nie wyłącza umowa, na podstawie której tylko jedna ze stron może wytoczyć powództwo przed sądy państwa obcego. Artykuł 1105 § 6 k.p.c. przewiduje, iż w przypadku zawarcia umowy derogacyjnej możliwe jest „przywrócenie” jurysdykcji sądów polskich poprzez wdanie się w spór co do istoty sprawy stosownie do art. 1104 § 2 k.p.c.

Zgodnie z art. 1110¹, wprowadzonym do kodeksu w dniu 1 lipca 2009 r., w sprawach o dział spadku (obok innych wymienionych w tym przepisie spraw z zakresu postępowania nieprocesowego) odpowiednio stosuje się przepisy art. 1104–1105¹, tj. przepisy dotyczące umów jurysdykcyjnych w procesie. Jak wyjaśniono w uzasadnieniu do ustawy nowelizującej z 2009 r., dopuszczalność umów jurysdykcyjnych dla niektórych spraw rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym jest nowym rozwiązaniem, które uzasadnia charakterystyczny dla procesu element sporu o prawo²³.

Wraz z nowelizacją z 2009 r. wprowadzono do kodeksu wyraźne uregulowanie jurysdykcji koniecznej w art. 1099¹. Jurysdykcja konieczna²⁴ istnieje w sytuacji, gdy

²³ Tak: uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 949, Sejm VI kadencji.

²⁴ Koncepcję jurysdykcji koniecznej Sąd Najwyższy wypracował już wcześniej w stanie prawnym obowiązującym przed nowelizacją z 2009 r. właśnie w sprawie spadkowej. Stało się to na tle następującego stanu faktycznego. Spadkodawca był obywatelem Stanów Zjednoczonych zamieszkującym przed śmiercią w Polsce, gdzie zostawił zarówno majątek nieruchomy, jak i ruchomy. Spadkobiercy powołani do dziedziczenia na podstawie testamentu sporządzonego przez spadkodawcę w stanie New Jersey, w którym mieszkał przed przeprowadzką do Polski, dochodzili przed polskim sądem stwierdzenia nabycia spadku. Tymczasem z zestawienia art. 1108 i 1102 k.p.c. (w brzmieniu sprzed nowelizacji z 2009 r.) wynikało, iż sąd polski ma jurysdykcję wyłącznie w zakresie dotyczącym nieruchomości położonych w Polsce. W tym kontekście Sąd Najwyższy zauważył, iż w sprawie zachodzi brak jurysdykcji sądów jakiegokolwiek państwa. Z informacji nadesłanej przez Ministra Sprawiedliwości wynikało bowiem, że sądy amerykańskie stanu New Jersey uznają swoją jurysdykcję z uwagi na łącznik domicylu i miejsca położenia nieruchomości. W pozostałych przypadkach odmawiają prowadzenia spraw spadkowych. „Powyższa kolizja przepisów jurysdykcyjnych w dwóch różnych systemach prawnych prowadzi do nieprzewidzianej przez ustawodawcę polskiego sytuacji, w której zainteresowany w stwierdzeniu nabycia spadku obywatel polski pozbawiony byłby możliwości załatwienia sprawy spadkowej nie tylko przed sądem polskim, lecz również przed jakimkolwiek sądem obcym. Stan taki, jako sprzeczny z celami wymiaru sprawiedliwości, naruszałby ustanowiony w Polsce Rzeczypospolitej Ludowej porządek prawny, byłby bowiem równoznaczny z odmową udzielenia obywatelowi polskiemu ochrony

sprawa wykazuje wystarczający związek z polskim porządkiem prawnym i przeprowadzenie postępowania za granicą nie jest możliwe albo nie można tego wymagać. Dodatkowo, jurysdykcja taka istnieje w przypadku, gdy nastąpiła odmowa uznania orzeczenia zagranicznego w Polsce, a sprawa rozstrzygnięta tym orzeczeniem wykazuje wystarczający związek z polskim porządkiem prawnym. Warunkiem zastosowania i w ogóle rozważania wystąpienia jurysdykcji koniecznej przewidzianej w art. 1099¹ k.p.c. jest brak jurysdykcji krajowej sądów polskich wynikającej z innych przepisów kodeksu²⁵. Ustalenie, że ze względu na zagraniczne przepisy jurysdykcyjne nie można przeprowadzić postępowania spadkowego przed sądem zagranicznym, nie jest uzależnione od odmowy przeprowadzenia postępowania spadkowego przez ten sąd. Wystarczające jest ustalenie tej okoliczności w trybie przewidzianym w art. 1143 k.p.c., czyli na podstawie wyjaśnień Ministerstwa Sprawiedliwości co do treści obcego prawa²⁶. Niemożliwość uzyskania stwierdzenia praw do spadku przed sądem zagranicznym może wystąpić bądź ze względów prawnych (na przykład przepisy kraju spadkodawcy nie pozwalają na stwierdzenie praw do spadku w odniesieniu do rzeczy ruchomych znajdujących się w innym kraju), bądź ze względów faktycznych (na przykład w państwie tym trwają działania wojenne)²⁷.

Normy jurysdykcyjne zawarte są w rozdziale II rozporządzenia zatytułowanym „Jurysdykcja”, na który składają się art. 4–19. Normy te w stosunku do spadków otwartych, począwszy od 17 sierpnia 2015 r., zastąpiły normy jurysdykcyjne kodeksu postępowania cywilnego. W doktrynie porównano je do krajowych norm jurysdykcyjnych. Prawodawca wprowadził je w sposób jednostronny (co odróżnia je od norm jurysdykcyjnych zawartych w umowach międzynarodowych) i nadał im charakter uniwersalny, gdyż stosuje się je do każdej sprawy spadkowej rozpoznawanej w danym państwie (*unilateral universality*)²⁸. Z tej przyczyny w doktrynie określono je też mianem norm działających *erga omnes*²⁹. W przeciwieństwie do norm jurysdykcyjnych zawartych w kodeksie postępowania cywilnego, które wskazują, kiedy to sąd

prawnej. W takim zatem wypadku, gdy ze względu na przepisy jurysdykcyjne obowiązujące w prawie ojczystym spadkodawcy obywatel polski, nie może przeprowadzić postępowania spadkowego po obywatelu obcym – w zakresie znajdującego się na terenie Polski majątku ruchomego wchodzącego w skład spadku po cudzoziemcu – przed sądem ojczystym spadkodawcy, mając na względzie przepis art. 4 k.c. należy odstąpić od zasady ustanowionej w art. 1108 § 1 k.p.c. i uznać, że w powyższym zakresie istnieje jurysdykcja sądu polskiego” – tak: uchwała SN z dnia 31 maja 1975 r., III CZP 78/75, OSNC 1976, nr 2, poz. 33. Na marginesie można zauważyć, iż w stanie prawnym obowiązującym po nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego z 2009 r. sąd polski miałby jurysdykcję w tej sprawie z uwagi na ostatnie miejsce zamieszkania spadkodawcy stosownie do zmienionego brzmienia art. 1108 k.p.c.

²⁵ Postanowienie SN z dnia 19 czerwca 2013 r., I CSK 159/13, LEX nr 1360155.

²⁶ Uchwała SN z dnia 27 stycznia 1977 r., III CRN 337/76, LEX nr 7905.

²⁷ Postanowienie SN z dnia 5 sierpnia 1999 r., II CKN 444/99, OSNC 2000, nr 2, poz. 41.

²⁸ M. Fallon, T. Kruger, *The spacial scope of the EU's rules on jurisdiction and enforcement of judgements: from bilateral modus to unilateral universality*, Yearbook of Private International Law 2012–2013, s. 21.

²⁹ A. Bonomi, P. Wautelet, *Le droit européen des successions. Commentaire du Règlement no 650/2012 du 4 juillet 2012*, Bruxelles 2013, s. 165.

polski ma jurysdykcję, normy jurysdykcyjne rozporządzenia wskazują na jurysdykcję sądu „jakiegoś” państwa członkowskiego – mają na myśli państwo członkowskie Unii Europejskiej związane rozporządzeniem. Dania, Wielka Brytania i Irlandia są w tym kontekście państwami trzecimi³⁰.

W przeciwieństwie do kodeksu postępowania cywilnego, dla stosowania norm jurysdykcyjnych rozporządzenia nie ma znaczenia, czy sprawa będzie następnie rozpoznawana w postępowaniu procesowym, czy nieprocesowym³¹. Zgodnie z art. 4 „Jurysdykcja ogólna” jurysdykcję mają sądy państwa członkowskiego, w którym spadkodawca miał zwykły pobyt w chwili śmierci³². Jeżeli zatem spadkodawca miał w chwili śmierci zwykły pobyt w Polsce, sądy polskie będą miały jurysdykcję do rozpoznania sprawy spadkowej (na przykład sprawy o stwierdzenie nabycia spadku).

W tym miejscu warto podkreślić, iż zgodnie z art. 21 rozporządzenia spadkowego prawem właściwym dla sprawy spadkowej też jest prawo państwa, w którym spadkodawca miał w chwili śmierci zwykły pobyt³³. Rozporządzenie zakłada bowiem z przyczyn pragmatycznych, iż sąd mający jurysdykcję w sprawie powinien – co do zasady – stosować swoje własne prawo³⁴ (zbieg *ius* i *forum*). Jeżeli zatem spadkodawca miał swój ostatni zwykły pobyt w Polsce, sąd polski mający jurysdykcję rozstrzygnie sprawę spadkową, stosując (materialne) prawo polskie (z zastrzeżeniem jednak, iż spadkodawca nie dokonał wyboru prawa właściwego, o czym będzie jeszcze mowa niżej). Powyższe z kolei zapewni, że sprawa zostanie rozstrzygnięta sprawniej niż gdyby sąd miał stosować prawo obce.

Wracając do głównego wątku, czyli norm jurysdykcyjnych, należy zauważyć, że norma z art. 4 rozporządzenia spadkowego zakłada, iż spadkodawca miał zwykły pobyt w chwili śmierci w którymś z państw członkowskich UE³⁵. Jeśli zaś tak nie było, w grę wchodzi norma jurysdykcyjna z art. 10 ust. 1 rozporządzenia spadkowego (zatytułowanego „Jurysdykcja dodatkowa”). Zgodnie z tym przepisem jurysdykcja przysługuje temu państwu członkowskiemu, w którym znajdują się składniki majątku spadkowego, jeżeli spadkodawca miał w chwili śmierci obywatelstwo tego państwa,

³⁰ Por. motywy 82 i 83 preambuły do rozporządzenia spadkowego.

³¹ Pośrednio wskazuje na to motyw 59 preambuły do rozporządzenia spadkowego: „Z uwagi na ogólny cel niniejszego rozporządzenia, jakim jest wzajemne uznawanie wydanych w państwach członkowskich orzeczeń w przedmiocie dziedziczenia, niezależnie od tego, czy takie orzeczenia wydano w postępowaniu procesowym, czy nieprocesowym, w niniejszym rozporządzeniu powinny znaleźć się przepisy dotyczące uznania, wykonalności i wykonania orzeczeń (...)”.

³² Na temat łącznika zwykłego pobytu w rozporządzeniu spadkowym zob.: A. Wysocka-Bar, *Wybór prawa w międzynarodowym prawie spadkowym*, Warszawa 2013, s. 126–127 oraz A. Wysocka-Bar [w:] M. Załucki (red.), *Unijne Rozporządzenie spadkowe Nr 650/2012. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 140–142.

³³ A. Wysocka-Bar, *Prawo właściwe dla dziedziczenia według unijnego rozporządzenia dotyczącego spraw spadkowych*, *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 2012, z. 4, s. 899.

³⁴ Motyw 27 preambuły do rozporządzenia spadkowego podkreśla, iż jego przepisy są konstruowane tak, aby zapewnić stosowanie przez organ zajmujący się sprawami spadkowymi w większości przypadków własnego prawa.

³⁵ Jest oczywiste, że z rozporządzenia nie może wynikać jurysdykcja państwa trzeciego, które nie jest nim związane.

a w jego braku miał w tym państwie wcześniej zwykły pobyt, pod warunkiem że do chwili wniesienia sprawy do sądu upłynęło nie więcej niż pięć lat od chwili zmiany zwykłego pobytu. W przypadku spadkodawcy, który nie miał zwykłego pobytu w chwili śmierci w żadnym z państw członkowskich UE, sąd polski będzie miał zatem jurysdykcję, pod warunkiem iż w Polsce znajdują się składniki spadku, a ponadto spełniony jest dodatkowy warunek w postaci polskiego obywatelstwa spadkodawcy w chwili śmierci albo (w braku polskiego obywatelstwa) „uprzedni” zwykły pobyt spadkodawcy w Polsce. W tym przypadku sąd polski, rozstrzygając sprawę, zastosuje (znów przy założeniu, że spadkodawca nie dokonał wyboru prawa właściwego) prawo państwa, w którym spadkodawca miał zwykły pobyt w chwili śmierci, czyli będzie to prawo jakiegoś państwa trzeciego³⁶.

Jeżeli żaden sąd państwa członkowskiego nie ma jurysdykcji na podstawie art. 10 ust. 1 rozporządzenia spadkowego, gdyż spadkodawca nie miał obywatelstwa państwa członkowskiego, w którym zostawił majątek, ani też w odpowiednim momencie swego życia nie miał w tym państwie zwykłego pobytu, to zgodnie z art. 10 ust. 2 rozporządzenia sąd tego państwa będzie miał jurysdykcję z uwagi na miejsce położenia składników majątku. Polski sąd będzie miał zatem jurysdykcję, jeżeli w Polsce znajdują się składniki majątkowe wchodzące w skład spadku po spadkodawcy, który nie miał ani w chwili śmierci, ani w odpowiednim momencie w przeszłości zwykłego pobytu w żadnym z państw członkowskich, ani też nie miał obywatelstwa żadnego z państw członkowskich, w których pozostawił majątek. W tym przypadku sąd polski, rozstrzygając sprawę, zastosuje prawo jakiegoś państwa trzeciego (albo na podstawie łącznika zwykłego pobytu, albo wyboru prawa dokonanej przez spadkodawcę).

W tym miejscu warto wyjaśnić, iż zgodnie z art. 22 ust. 1 rozporządzenia spadkowego spadkodawca może dokonać wyboru prawa właściwego dla sprawy spadkowej³⁷. Jako prawo właściwe może wskazać swoje prawo ojczyście z chwili dokonania wyboru prawa lub z chwili śmierci. Co ważne, dokonanie wyboru prawa ojczyście, pod warunkiem iż prawem tym jest prawo któregoś z państw członkowskich UE, ma wpływ na jurysdykcję. Jak już bowiem wcześniej wskazano, rozporządzenie „chce”, by sądy państwa członkowskiego stosowały własne prawo. A patrząc niejako z drugiej strony, rozporządzenie „chce”, by jurysdykcję miały sądy tego państwa członkowskiego, którego prawo jest właściwe. Dlatego też, jak wyjaśnia motyw 27 preambuły rozporządzenia, „przewidziano szereg mechanizmów, które będą uruchamiane w sytuacji, gdy zmarły wybrał jako prawo, któremu podlega dziedziczenie po

³⁶ W przypadku konfliktu jurysdykcyjnego, w rozporządzeniu obowiązuje zasada *first in time*, zgodnie z którą sąd, do którego sprawę wniesiono później, z urzędu zawiesza postępowanie od czasu stwierdzenia jurysdykcji sądu państwa członkowskiego, do którego sprawę wniesiono wcześniej. W przypadku zaś, gdy sąd ten stwierdzi swą jurysdykcję, sąd, do którego sprawę wniesiono później, stwierdzi jej brak. Szerzej zob.: M. Rzewuski [w:] M. Załucki (red.), *Unijne Rozporządzenie spadkowe Nr 650/2012. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 123–129. O tym, do którego sądu sprawa wpłynęła wcześniej, rozstrzyga art. 14 rozporządzenia spadkowego. Szerzej zob.: A. Machnikowska [w:] M. Załucki (red.), *Unijne Rozporządzenie spadkowe Nr 650/2012. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 110–115.

³⁷ A. Wysocka-Bar, *Wybór...*, *op. cit.*, s. 154–157, 183–249.

nim, prawo państwa członkowskiego, którego był obywatelem”. Podkreślić trzeba wyraźnie, iż mechanizmy te wchodzi w grę tylko pod warunkiem, że spadkodawca dokonał wyboru prawa i dodatkowo jako właściwe wskazał prawo któregoś z państw członkowskich UE.

Pierwszy mechanizm znajduje zastosowanie w sytuacji, gdy pozew/wniosek zostaje wniesiony do sądu, któremu jurysdykcja przysługuje stosownie do art. 4 lub 10 ust. 1 rozporządzenia (tj. z uwagi na zwykły pobyt spadkodawcy albo miejsce położenia składników spadku i obywatelstwo³⁸/„uprzedni” zwykły pobytu spadkodawcy). Na wniosek³⁹ jednej ze stron postępowania sąd może stwierdzić brak swej jurysdykcji. Przesłanką stwierdzenia braku jurysdykcji jest uznanie, iż sądy państwa członkowskiego, którego prawo wybrał spadkodawca jako właściwe, mają lepsze możliwości orzekania w danej sprawie spadkowej, biorąc pod uwagę – jak nakazuje art. 6 lit. b rozporządzenia spadkowego – okoliczności praktyczne danej sprawy spadkowej, takie jak zwykły pobyt stron oraz położenie składników spadku (w doktrynie zaznaczono, że w szczególności powinno tu chodzić o nieruchomości lub inne składniki spadku wpisane do rejestru prowadzonego w tym państwie⁴⁰). Z powyższego wynika, że okolicznością praktyczną uzasadniającą przekazanie jurysdykcji nie może być sam fakt, iż sąd będzie orzekał na podstawie własnego prawa, przez co postępowanie będzie tańsze i szybsze⁴¹. Muszą zaistnieć jeszcze inne „okoliczności praktyczne”, niekoniecznie te wymienione przykładowo przez prawodawcę (tj. zwykły pobyt stron czy położenie składników majątku). Zgodnie z tym mechanizmem sądy państwa członkowskiego, którego prawo wybrał spadkodawca, „zyskują” jurysdykcję stosownie do art. 7 lit. a rozporządzenia po tym jak sąd, do którego wniesiono sprawę, stwierdził jej brak (art. 6 lit. a rozporządzenia). Wydaje się, iż decyzja sądu „przekazującego” jest dla sądów państwa, do których jurysdykcję przekazano, wiążąca⁴².

Drugi mechanizm zakłada zawarcie przez zainteresowane strony⁴³ umowy prorogacyjnej. Zgodnie z art. 5 ust. 1 rozporządzenia spadkowego, jeżeli spadkodawca wybrał jako właściwe dla sprawy spadkowej (swoje prawo ojczyste – zgodnie z art. 22 rozporządzenia) prawo państwa członkowskiego UE, zainteresowane strony mogą umówić się, że wyłączną jurysdykcję będą miały sądy tego państwa. Stosownie do art. 5 ust. 2 rozporządzenia umowa prorogacyjna sporządzana jest na piśmie,

³⁸ W tym przypadku spadkodawca musiałby mieć podwójne obywatelstwo i stosownie do art. 22 rozporządzenia spadkowego wybrać jako właściwe jedno z nich, przy czym pozew/wniosek został wniesiony do sądu państwa członkowskiego drugiego z obywatelstw spadkodawcy na podstawie art. 10 ust. 1 rozporządzenia.

³⁹ Co do krytyki braku możliwości przekazania jurysdykcji przez sąd z urzędu por.: J. Gołaczyński, *Jurysdykcja w sprawach spadkowych w rozporządzeniu spadkowym a w prawie polskim* [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, G. Jędrejek (red.), *Aequitas sequitur legem. Księga Jubileuszowa z okazji 75. urodzin Profesora Andrzeja Zielińskiego*, Warszawa 2014, s. 122.

⁴⁰ F. Odersky [w:] U. Bergquist, D. Damascelli, R. Frimston, P. Lagarde, F. Odersky, B. Reinhartz, *Commentaire du Règlement Européen sur les Successions*, Paris 2015, s. 70.

⁴¹ *Ibidem*, s. 70.

⁴² *Ibidem*, s. 70 i 72.

⁴³ Co prawodawca unijny miał na myśli, używając określenia „zainteresowane strony”, może budzić wątpliwości. Zob.: K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w sprawach...*, *op. cit.*, s. 64–65.

opatrywana datą i podpisana przez zainteresowane strony, przy czym przekazanie informacji za pomocą środków elektronicznych umożliwiające trwałą zapis umowy uznaje się za równoważne ze sporządzeniem na piśmie⁴⁴.

Jeżeli sprawę wniesiono do sądu, któremu jurysdykcja przysługuje stosownie do art. 4 lub 10 rozporządzenia (tj. z uwagi na zwykły pobyt spadkodawcy lub miejsce położenia składników spadku i obywatelstwo/„uprzedni” zwykły pobytu spadkodawcy), a zainteresowane strony zawarły umowę prorogacyjną, sąd ten stwierdzi brak swojej jurysdykcji stosownie do art. 6 lit. b rozporządzenia. Z kolei sądy państwa, którego prawo wybrał spadkodawca, jurysdykcję „zyskują” stosownie do art. 7 lit. b rozporządzenia. W przypadku gdy zawarto umowę prorogacyjną, pozew/wniosek można od razu wnieść do sądu państwa członkowskiego, którego prawo wybrał spadkodawca⁴⁵. Jurysdykcja tego sądu wynika wówczas z art. 7 lit. b rozporządzenia spadkowego. W takiej sytuacji może się okazać, iż sprawa została wszczęta w dwóch różnych państwach członkowskich. Zastosowanie znajdzie zatem art. 17 rozporządzenia dotyczący zawisłości sprawy⁴⁶.

Jeżeli w trakcie postępowania toczącego się przed sądem, który zyskał jurysdykcję na podstawie art. 7 lit. b rozporządzenia, okaże się przy tym, że nie wszystkie strony tego postępowania są stronami umowy prorogacyjnej, sąd zachowuje jurysdykcję, jeżeli strony te wdadzą się w spór, nie kwestionując jurysdykcji sądu. W przeciwnym wypadku sąd ten stwierdza brak swej jurysdykcji, a „odżywa” jurysdykcja sądu właściwego na podstawie art. 4 albo 10 ust. 1 rozporządzenia (art. 9 ust. 1 i 2 rozporządzenia).

Trzeci mechanizm znajduje zastosowanie, gdy pozew/wniosek zostaje złożony od razu w sądzie państwa członkowskiego, którego prawo wybrał spadkodawca, chociaż nie ma umowy prorogacyjnej. Jurysdykcja powstaje wówczas z uwagi na jej wyraźne uznanie (czyli aktywne zachowanie strony, w przeciwieństwie do niekwestionowania jurysdykcji, o którym mowa we wspomnianym wyżej art. 9 rozporządzenia⁴⁷) przez strony postępowania (art. 7 lit. c rozporządzenia). W przeciwieństwie zatem do „mechanizmu pierwszego” opisanego wyżej, ma on zastosowanie, gdy pozew/wniosek

⁴⁴ Takie same wymogi co do formy, tyle że dla umowy o wybór prawa, przewiduje art. 7 ust. 1 rozporządzenia rozwodowego. Aktualne zatem co do formy umowy prorogacyjnej są uwagi poczynione na temat rozporządzenia rozwodowego przez M. Czepelaka, *Autonomia woli w prawie prywatnym międzynarodowym Unii Europejskiej*, Warszawa 2015, s. 196–198.

⁴⁵ Tak: F. Odersky, *op. cit.*, s. 72.

⁴⁶ Uregulowanie dotyczące zawisłości sprawy w rozporządzeniu spadkowym zostało w tym kontekście skrytykowane. Bazuje bowiem na uregulowaniu przewidzianym w rozporządzeniu Bruksela I. Tymczasem, po wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w sprawie *Gasser* (C-116/02), w „wersji przekształconej” rozporządzenia brukselskiego I uregulowanie to zostało zmienione. W sytuacji gdy sądy jakiegoś państwa członkowskiego zostały wskazane jako mające jurysdykcję w umowie, sądy innych państw członkowskich zawieszają postępowanie do czasu stwierdzenia przez ten sąd, czy ma jurysdykcję. Tak: H. Gaudamet-Tallon, *Les règles de compétence judiciaire dans le règlement européen sur les successions* [w:] G. Khairallah, M. Revillard, *Droit européen des successions internationales. Règlement du 4 juillet 2012*, Paris 2013, s. 137–138.

⁴⁷ F. Odersky, *op. cit.*, s. 73.

zostaje od razu złożony w sądzie państwa członkowskiego, którego prawo wybrał spadkodawca (z pominięciem sądu, który co do zasady ma jurysdykcję, bo wynika ona z art. 4 albo 10 ust. 1 rozporządzenia).

Z oczywistych przyczyn żaden z wyżej wskazanych mechanizmów nie znajdzie zastosowania w sytuacji, gdy co prawda spadkodawca dokonał wyboru prawa właściwego stosownie do art. 22 rozporządzenia, jednak prawem tym jest prawo państwa trzeciego.

W doktrynie opisane wyżej mechanizmy, pozwalające na odejście od zasad przewidzianych w art. 4 i art. 10 ust. 1 rozporządzenia, uznano za niesatysfakcjonujące. Podkreśla się, iż to, które państwo członkowskie ma jurysdykcję, powinno być poddyktowane interesami spadkobierców, a nie wyłącznie decyzją spadkodawcy o dokonaniu wyboru prawa. Z tej przyczyny krytykowane jest powiązanie możliwości przekazania jurysdykcji sądom innego państwa członkowskiego tylko i wyłącznie z faktem dokonania wyboru prawa przez spadkodawcę⁴⁸. Krytyka ta wydaje się słuszna. W braku wyboru prawa rozporządzenie spadkowe nie przewiduje możliwości przekazania jurysdykcji sądom innego państwa członkowskiego nawet wówczas, gdy w państwie tym mieszkają wszystkie zainteresowane strony oraz gdy znajduje się w nim znaczna część majątku spadkowego⁴⁹.

Podobnie jak to czyni kodeks postępowania cywilnego, rozporządzenie przewiduje też jurysdykcję konieczną. Zgodnie z art. 11 „*Forum necessitatis*”, jeżeli żadne państwo członkowskie nie ma jurysdykcji na mocy innych przepisów rozporządzenia, sądy państwa członkowskiego mogą, w drodze wyjątku, orzekać w sprawie spadkowej, jeżeli postępowanie nie może być we właściwy sposób wszczęte lub przeprowadzone, lub nie byłoby możliwe w państwie trzecim, z którym sprawa jest ściśle związana. Sprawa musi jednak wykazywać dostateczny związek z państwem członkowskim sądu, do którego ją wniesiono.

3. Zasięg jurysdykcji krajowej

Po omówieniu podstaw jurysdykcji warto zastanowić się nad jej zasięgiem. Jak już zaznaczono wyżej, jurysdykcja sądów polskich pod rządami kodeksu postępowania cywilnego jest wyłączna w zakresie, w jakim sprawa spadkowa dotyczy nieruchomości położonej w Polsce. Jednocześnie jurysdykcja ta nie istnieje w zakresie, w jakim sprawa spadkowa dotyczy nieruchomości położonej za granicą. W odniesieniu do majątku ruchomego (niezależnie już od miejsca jego położenia) sąd polski może rozpatrzyć sprawę spadkową, pod warunkiem iż jego jurysdykcja przewidziana została w którejś z norm jurysdykcyjnych zawartych w tytułach III i IV części IV k.p.c.

Z powyższego wynika, iż może się okazać, że sąd polski ma jurysdykcję do niektórych składników spadku, na przykład do nieruchomości położonej w Polsce, ale nie ma jurysdykcji do innych składników spadku, na przykład do nieruchomości

⁴⁸ M. Alvarez Torné, *Key points on the determination of international jurisdiction in the new EU regulation on successions and wills*, Yearbook of Private International Law 2012–2013, s. 419.

⁴⁹ F. Odersky, *op. cit.*, s. 63–64.

położonej w Bułgarii. Zagadnienie to wyjaśnił Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 2 kwietnia 1982 r., III CZP 8/82, OSNC 1982, nr 10, poz. 142. Sprawa dotyczyła stwierdzenia nabycia spadku po obywatelu brytyjskim, który zmarł w Wielkiej Brytanii, pozostawiwszy w Polsce gospodarstwo rolne. W testamencie nazwanym „dodatkowym” do dziedziczenia gospodarstwa rolnego spadkodawca powołał swych polskich krewnych. W tym kontekście pojawiła się wątpliwość, czy możliwe jest, zgodnie z wnioskiem, stwierdzenie nabycia spadku tylko względem części majątku spadkowego, tj. gospodarstwa rolnego położonego w Polsce. Udzielając odpowiedzi na zadane pytanie prawne, Sąd Najwyższy wyjaśnił, że sądy polskie mogą orzekać jedynie w granicach jurysdykcji krajowej. Jurysdykcja krajowa w sprawach o stwierdzenie nabycia spadku po cudzoziemcu (a od 1 lipca 2009 r. po cudzoziemcu, który nie miał w Polsce ani miejsca zamieszkania, ani zwykłego pobytu) obejmuje tylko wchodzące w skład masy spadkowej gospodarstwo rolne lub inny majątek nieruchomości położony na terenie Polski. Z tej przyczyny masa spadkowa ulega podziałowi na dwie części – jedną stanowi majątek nieruchomy położony w Polsce, drugą zaś pozostały majątek spadkowy. Tylko do pierwszej części uzasadniona jest jurysdykcja, i to wyłączna, sądu polskiego. Tylko w tym zakresie sąd polski może stwierdzić nabycie spadku.

Diametralnie inaczej sprawa wygląda pod rządami rozporządzenia. Przewiduje ono zasadę, iż sąd państwa członkowskiego UE mający jurysdykcję krajową rozpoznaje sprawę spadkową „w całości” (*principle of unity of forum*), czyli w stosunku do wszystkich składników spadku, niezależnie od tego, czy chodzi o ruchomości, czy nieruchomości. W polskiej wersji językowej rozporządzenia mowa jest o jurysdykcji do orzekania „co do ogółu spraw dotyczących spadku” (w wersji angielskiej: „jurisdiction to rule on the succession as a whole”, w wersji francuskiej: „compétentes pour statuer sur l'ensemble d'une succession” – co chyba lepiej wyraża intencję prawodawcy). Powyższe oznacza poważną zmianę w stosunku do zasad przewidzianych w kodeksie postępowania cywilnego. Rozporządzenie bowiem, w przeciwieństwie do kodeksu, nie „wiąże” istnienia jurysdykcji krajowej z miejscem położenia nieruchomości. W rezultacie postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku wydane przez sąd polski mający jurysdykcję na podstawie art. 4, art. 10 ust. 1 albo art. 7 rozporządzenia⁵⁰ (tj. z uwagi na zwykły pobyt spadkodawcy albo miejsce położenia składników spadku i obywatelstwo/„uprzedni” zwykły pobyt spadkodawcy bądź też jeden z mechanizmów „przeniesienia” jurysdykcji w przypadku dokonania wyboru prawa przez spadkodawcę) będzie dotyczyło zarówno nieruchomości położonych w Polsce, jak i tych położonych w innych państwach członkowskich UE, na przykład w Bułgarii czy Hiszpanii (a także w pewnych okolicznościach – w państwach trzecich).

W tym ostatnim przypadku (tj. wówczas, gdy w skład spadku wchodzi nieruchomość położona w państwie trzecim, na przykład w Stanach Zjednoczonych) wchodzi jednak w grę zastosowanie art. 12 „Ograniczenie postępowania”. Jeżeli spadek

⁵⁰ Co do wątpliwości, czy w przypadku zawarcia umowy jurysdykcyjnej zakres jurysdykcji sądu wskazanego w umowie jest tożsamy z zakresem jurysdykcji wynikającym z art. 4 rozporządzenia spadkowego, zob.: K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w sprawach...*, op. cit., s. 64–65.

obejmuje składniki majątku znajdujące się w państwie trzecim, sąd może zdecydować o nieorzekaniu w odniesieniu do tych składników, jeżeli można oczekiwać, że orzeczenie odnoszące się do tych składników nie będzie uznane (nie zostanie stwierdzona wykonalność) w tym państwie trzecim. Jak łatwo sobie wyobrazić, będzie to miało miejsce wówczas, gdy w państwie trzecim obowiązuje taka sama zasada jak w kodeksie postępowania cywilnego, a mianowicie sądy tego państwa mają jurysdykcję wyłączną w odniesieniu do „własnych” nieruchomości i w rezultacie orzeczenie wydane w sprawie spadkowej w tym zakresie w innym państwie nie będzie uznane. Uregulowanie to jest przejawem pragmatyzmu ustawodawcy. Zgodnie z art. 12 rozporządzenia spadkowego ograniczenie postępowania może nastąpić tylko na wniosek jednego z uczestników. Artykuł 12 rozporządzenia przewiduje zatem wyjątek od zasady, iż sąd mający jurysdykcję rozpatruje sprawę „w całości”. Podkreślić należy, iż art. 12 rozporządzenia znajduje zastosowanie tylko i wyłącznie do składników spadku położonych w państwie trzecim, nigdy zaś w odniesieniu do składników spadku położonych w innym państwie członkowskim UE (z wyjątkiem Zjednoczonego Królestwa, Irlandii i Dani, które z perspektywy rozporządzenia są państwami trzecimi, o czym już była mowa wyżej).

Drugi z wyjątków od zasady, iż sąd rozpoznaje sprawę spadkową „w całości”, jest przewidziany w art. 10 ust. 2 rozporządzenia. Jeżeli sądy żadnego państwa członkowskiego nie mają jurysdykcji na podstawie art. 4 i 10 ust. 1 rozporządzenia, sądy państwa członkowskiego, w którym znajdują się składniki majątku spadkowego, mają jurysdykcję, ale tylko i wyłącznie w zakresie dotyczącym tych składników.

4. Zasada kolizyjnej jednolitości spadku

Pozostawiając na chwilę na boku rozważania na temat jurysdykcji sądów polskich w sprawach spadkowych, należy zauważyć, iż data 17 sierpnia 2015 r. jest datą graniczną także jeżeli chodzi o wskazanie prawa właściwego dla spraw spadkowych. Jeżeli spadkodawca zmarł przed 17 sierpnia 2015 r. (oraz przy założeniu, iż zastosowania nie znajdzie żadna z obowiązujących umów dwustronnych), prawo właściwe wskaże norma kolizyjna zawarta w ustawie – Prawo prywatne międzynarodowe. Jeżeli zaś spadkodawca zmarł w dniu 17 sierpnia 2015 r. lub później, prawo właściwe dla sprawy spadkowej wskazują już normy kolizyjne rozporządzenia (znów przy założeniu, iż zastosowania nie znajdzie żadna z umów dwustronnych mających przed nim pierwszeństwo).

I tak, stosownie do art. 64 ust. 1 p.p.m. (w brzmieniu obowiązującym przed rozpoczęciem stosowania rozporządzenia spadkowego⁵¹) spadkodawca w testamen-

⁵¹ Zgodnie z art. 8 pkt 1 ustawy z dnia 24 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1137) art. 64 p.p.m. został uchylony z dniem 17 sierpnia 2015 r. Z dniem tym do ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe dodano art. 66a informujący, iż prawo właściwe dla spraw spadkowych określa rozporządzenie spadkowe. Stosownie do art. 9 pkt 4 ustawy nowelizującej art. 66a p.p.m. w zmienionym brzmieniu nie stosuje się do spadków otwartych przed dniem 17 sierpnia 2015 r. Co do krytyki skonstruowania powyższych przepisów przejściowych zob.: P. Czubik, *Niedopracowa-*

cie lub w innym rozrządzeniu na wypadek śmierci może poddać sprawę spadkową swojemu prawu ojczystemu, prawu miejsca swojego zamieszkania albo prawu miejsca swojego zwykłego pobytu z chwili dokonania tej czynności lub z chwili swojej śmierci. Z kolei art. 64 ust. 2 p.p.m. stanowił, że w braku wyboru prawa w sprawie spadkowej właściwe jest prawo ojczyste spadkodawcy z chwili śmierci. Ustawa – Prawo prywatne międzynarodowe pozostaje wierna charakterystycznej dla polskiego prawa prywatnego międzynarodowego zasadzie wskazania prawa właściwego dla spraw spadkowych jednym łącznikiem (tj. w braku wyboru prawa – łącznikiem obywatelstwa z chwili śmierci, a w przypadku jego dokonania – łącznikiem obywatelstwa, miejsca zamieszkania albo zwykłego pobytu, z chwili dokonania wyboru prawa albo z chwili śmierci). Wybór częściowy (tj. odnoszący się tylko do niektórych składników spadku, na przykład nieruchomości) nie jest dopuszczalny na gruncie tej ustawy⁵².

Powyższe ma znaczenie o tyle, że wskazanie prawa właściwego za pomocą jednego łącznika zapewnia kolizyjną jednolitość spadku przejawiającą się tym, iż spadek w całości podlega dziedziczeniu według jednego prawa merytorycznego. Przeciwnieństwem kolizyjnej jednolitości spadku jest jego kolizyjna podzielność (w języku francuskim przeciwstawia się sobie pojęcia *unité de la succession* i *scission de la succession*⁵³, w angielskim: *unity of succession* i *plurality of successions*⁵⁴ albo *unitary system* i *scission system*⁵⁵, w doktrynie polskiej używane jest określenie: jedność statutu spadkowego i rozczłonkowanie statutu spadkowego⁵⁶). Kolizyjna podzielności spadku to sytuacja, w której spadek dzieli się na odrębne masy podlegające dziedziczeniu według różnych praw merytorycznych, co może być wynikiem posłużenia się w normie kolizyjnej różnymi łącznikami, w zależności od tego, czy chodzi o dziedziczenie nieruchomości, czy pozostałego majątku⁵⁷. Jako przykład państwa, w którym (przed rozpoczęciem stosowania rozporządzenia) do wskazania prawa właściwego dla sprawy spadkowej dochodziło przy pomocy dwóch różnych

nia legislacyjne i błędy konstrukcyjne w stosowanych od 17 VIII 2015 r. przepisach dotyczących aktów poświadczania dziedziczenia zwartych w prawie o notariacie i przepisach intertemporalnych – zagadnienia wybrane, Krakowski Przegląd Notarialny 2016, nr 1, s. 36–37.

⁵² Tak też: J. Pazdan, *Wybór prawa w sprawach spadkowych w ustawie o prawie prywatnym międzynarodowym z 2011 r.*, Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego 2011, t. 9, s. 21: „W art. 64 ust. 1 chodzi o poddanie sprawy spadkowej określone mu prawu, a więc o wskazanie statutu spadkowego. Wydaje się, że należy stąd wnosić o niedopuszczalności częściowego lub złożonego wyboru prawa. Przemawiają za tym zalety zasady jednolitości statutu spadkowego i negatywne następstwa, które pociągnęłyby rozczłonkowanie statutu spadkowego”.

⁵³ M. Ferid, *Le rattachement autonome de la transmission successorale en droit international privé*, Recueil des Cours de l'Académie de Droit International de La Haye 1974, t. 142, s. 95.

⁵⁴ E. Rabel, *The conflict of laws. A comparative study. Volume four. Property: Bills and Notes: Inheritance: Trusts: Application of Foreign Law: Intertemporal Relations*, Ann Arbor 1958, s. 251.

⁵⁵ L. Haopei, *Some recent developments in the conflict of laws of successions*, Recueil des Cours de l'Académie de Droit International de La Haye 1990, t. 224, s. 22–25.

⁵⁶ Zob. na przykład: M. Pazdan, *Statut spadkowy w świetle rozporządzenia spadkowego* [w:] M. Pazdan, J. Górecki (red.), *Nowe europejskie prawo spadkowe*, Warszawa 2015, s. 95.

⁵⁷ J. Pazdan, *Rozdział XXIV. Sprawy spadkowe* [w:] M. Pazdan (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 20c, *Prawo prywatne międzynarodowe*, Warszawa 2015, s. 657.

łączników (co w doktrynie określane bywa jako *dualité des rattachements*⁵⁸), wskazać można Francję. Zgodnie z francuskim prawem prywatnym międzynarodowym prawem właściwym dla dziedziczenia ruchomości było prawo miejsca zamieszkania spadkodawcy z chwili śmierci, a dla dziedziczenia nieruchomości – prawo państwa jej położenia.

Kolizyjna podzielność spadku jest krytykowana, gdyż może prowadzić do uprzywilejowania niektórych spadkobierców kosztem innych. W literaturze na poparcie tego twierdzenia często wskazuje się następujący przykład inspirowany wyrokiem francuskiego Cour de Cassation z dnia 14 marca 1837 r. w sprawie *Steward v. Marteau*⁵⁹. Pewien Francuz posiadający dwie nieruchomości o identycznej wartości we Francji oraz w Anglii sporządził testament, w którym nieruchomość znajdującą się w Londynie zapisał mieszkającej w Anglii córce, natomiast nieruchomość znajdującą się w Paryżu zapisał drugiej z córek, która pozostała we Francji. Zgodnie z francuskim prawem prywatnym międzynarodowym stanowiącym, iż dziedziczenie nieruchomości podlega prawu miejsca jej położenia, spadek dzieli się na dwie niezależne od siebie masy podlegające dwóm różnym prawom. Dziedziczenie apartamentu w Paryżu podlegać będzie francuskiemu prawu spadkowemu przewidującemu system rezerwy, podczas gdy dziedziczenie apartamentu w Londynie – prawu angielskiemu charakteryzującemu się pełną swobodą testowania. Zgodnie z prawem francuskim córka mieszkająca w Londynie otrzyma tytułem rezerwy należną jej część spadku znajdującego się we Francji, podczas gdy zgodnie z prawem angielskim córka mieszkająca w Paryżu nie otrzyma nic ze spadku znajdującego się w Anglii. W rezultacie wbrew woli spadkodawcy, który dążył do tego, aby swój majątek „sprawiedliwie” podzielić między dwie córki, córka mieszkająca w Londynie otrzyma ze spadku więcej niż ta mieszkająca w Paryżu⁶⁰.

Z uwagi na powyższe w rozporządzeniu spadkowym (podobnie jak w polskim prawie prywatnym międzynarodowym) do wskazanie prawa właściwego dla sprawy spadkowej też dochodzi za pomocą jednego łącznika⁶¹. Zgodnie bowiem z art. 21 rozporządzenia prawem właściwym dla ogółu spraw dotyczących spadku (znów w wersji angielskiej: *the succession as a whole*, w wersji francuskiej: *l'ensemble d'une successions*) jest prawo państwa, w którym zmarły miał miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci. Rozporządzenie zawiera też klauzulę ściślejszego związku.

⁵⁸ A. von Overbeck, *Divers aspects de l'unification du droit international privé, spécialement en matière des successions*, Res. des cours 1961, t. 104, s. 561.

⁵⁹ B. Ancel, Y. Laquette, *Grands arrêts de la jurisprudence française de droit international privé*, Paris 1998, s. 19–25.

⁶⁰ B. Audit, *Droit international privé*, Paris 2010, s. 783–784.

⁶¹ Jak podkreślono w motywie 37 preambuły rozporządzenia spadkowego: „Należy wprowadzić zharmonizowane normy kolizyjne w celu uniknięcia sprzecznych rezultatów. Zasada ogólna powinna zapewniać, aby dziedziczenie podlegało możliwemu do przewidzenia prawu, z którym posiada ono ścisły związek. Przez wzgląd na pewność prawa oraz w celu uniknięcia fragmentaryzacji dziedziczenia [tj. kolizyjnej podzielności spadku – przyp. A.W.-B.], prawu temu powinien podlegać ogół spraw dotyczących spadku, to znaczy cały majątek spadkowy, bez względu na charakter składników tego majątku i niezależnie od tego, czy składniki majątku znajdują się w innym państwie członkowskim, czy w państwie trzecim”.

Zgodnie z art. 21 ust. 2 rozporządzenia, w przypadku gdy wyjątkowo, ze wszystkich okoliczności sprawy jasno wynika, że w chwili śmierci zmarły był w sposób oczywisty bliżej związany z państwem innym niż państwo stałego pobytu z chwili śmierci, prawem właściwym dla dziedziczenia jest prawo tego innego państwa. Zgodnie z art. 22 ust. 1 rozporządzenia każdy może dokonać wyboru prawa państwa, którego obywatelstwo posiada w chwili dokonywania wyboru prawa lub w chwili śmierci, jako prawa, któremu podlega ogół spraw dotyczących spadku (*his succession as a whole/ell'ensemble de sa successions*). Każdy, kto posiada więcej niż jedno obywatelstwo, może wybrać prawo każdego państwa, którego obywatelstwo posiada, w chwili dokonywania wyboru lub w chwili śmierci. Rozporządzenie, podobnie jak ustawa – Prawo prywatne międzynarodowe, nie przewiduje możliwości dokonania wyboru częściowego⁶².

Podsumowując, zarówno ustawa – Prawo prywatne międzynarodowe, jak i rozporządzenie spadkowe przyjmują zasadę kolizyjnej jednolitości spadku, dzięki czemu sprawa spadkowa w całości ma podlegać rozpoznaniu według jednego merytorycznego prawa spadkowego.

5. Wnioski

Zwracając uwagę na powiązanie prawa prywatnego międzynarodowego z problematyką międzynarodowego postępowania cywilnego, słusznie podkreślono w doktrynie, iż obowiązujące w Polsce normy jurysdykcyjne wyznaczają zakres obowiązywania polskich norm kolizyjnych⁶³. Trafność tego stwierdzenia pokazuje właśnie przeanalizowanie jurysdykcji sądów polskich w sprawach spadkowych i jej odniesienie do zasady kolizyjnej jednolitości spadku.

Jak zaznaczono wyżej, na gruncie kodeksu postępowania cywilnego może się okazać, że sąd polski ma jurysdykcję w sprawie spadkowej jedynie w odniesieniu do niektórych składników spadku (na przykład do nieruchomości położonej w Polsce), a nie ma jurysdykcji do reszty spadku (na przykład do nieruchomości położonej we Francji). W takim przypadku masa spadkowa ulega podziałowi na dwie części – jedną stanowi majątek nieruchomy położony w Polsce, drugą zaś majątek nieruchomy położony we Francji. Jurysdykcja sądu polskiego dotyczy tylko tej pierwszej części spadku i tylko w odniesieniu do tej części sąd polski zastosuje prawo właściwe

⁶² Tak: A. Wysocka-Bar, *Wybór...*, *op. cit.*, s. 210; J. Pazdan, *Wybór prawa w rozporządzeniu spadkowym* [w:] M. Pazdan, J. Górecki (red.), *Nowe europejskie prawo spadkowe*, Warszawa 2015, s. 125. Zarówno na gruncie ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe, jak i (wydaje się) rozporządzenia spadkowego może wyjątkowo dojść do kolizyjnej podzielności spadku, tj. wskazania prawa właściwego dla sprawy spadkowej przez dwa łączniki, w przypadku zastosowania instytucji odesłania (*renvoi*). Co do ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe por.: A. Wysocka-Bar, *Wybór...*, *op. cit.*, s. 210 i powołana tam literatura oraz wypowiedzi judykatury. Co do rozporządzenia spadkowego por.: *ibidem*, s. 150 oraz M. Wojewoda, *Instytucja odesłania w rozporządzeniu spadkowym (UE) nr 650/2012 – wybrane problemy praktyczne*, cz. II, Europejski Przegląd Sądowy 2014, nr 4, s. 21–23.

⁶³ M. Czepelak, *Umowa...*, *op. cit.*, s. 164–165 oraz szczególnie co do spraw spadkowych: M. Pazdan, *Jurysdykcja krajowa...*, *op. cit.*, s. 122.

wskazane normą kolizyjną z ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe. Niezależnie zatem od tego, że zgodnie z polską normą kolizyjną prawem właściwym dla sprawy spadkowej jest prawo ojczyznie spadkodawcy z chwili śmierci (przy założeniu, iż spadkodawca nie dokonał wyboru prawa i ma polskie obywatelstwo, będzie to polskie prawo spadkowe), może dojść do kolizyjnej podzielności spadku, a to właśnie z uwagi na brzmienie polskich norm jurysdykcyjnych. W takiej sytuacji sąd polski nie będzie miał jurysdykcji do francuskiej nieruchomości. Jeżeli sprawę będzie rozpoznawał sąd francuski, to do dziedziczenia tej nieruchomości zastosuje prawo miejsca jej położenia, czyli prawo francuskie, i tak właśnie dojdzie do kolizyjnej podzielności spadku. Oczywiście nie można z tego tytułu czynić wyrzutów ustawodawcy polskiemu. Takie, a nie inne normy jurysdykcyjne są wyrazem jego pragmatyzmu. Jeżeli bowiem w skład spadku wchodzi nieruchomość położona za granicą, objęcie jej jurysdykcją sądu polskiego pociągałoby za sobą często ryzyko, iż orzeczenie sądu polskiego dotyczące tej nieruchomości po prostu nie zostałoby uznane w państwie jej położenia. Powyższe pokazuje, że przewidziana w ustawie – Prawo prywatne międzynarodowe zasada kolizyjnej jednolitości spadku w pewnych sytuacjach nie może być urzeczywistniona z uwagi na brzmienie polskich norm jurysdykcyjnych. Zresztą już dawno w doktrynie prawa prywatnego międzynarodowego zauważono, iż zasada kolizyjnej jednolitości spadku w czystej postaci, z różnych przyczyn, w praktyce raczej nie występuje⁶⁴.

Na gruncie rozporządzenia spadkowego sytuacja wygląda inaczej. Odnosząc się do wskazanego wyżej przykładu obywatela polskiego, który zostawił w spadku nieruchomość położoną w Polsce i nieruchomość położoną we Francji, należy zauważyć, iż jurysdykcję do obu nieruchomości będzie miał sąd państwa członkowskiego UE jego ostatniego zwykłego pobytu i jednocześnie prawem właściwym też będzie do obu nieruchomości prawo wskazane łącznikiem zwykłego pobytu. Niezależnie zatem od tego, czy spadkodawca miał zwykły pobyt w Polsce, we Francji, czy też w innym państwie członkowskim UE (związany rozporządzeniem), zasada kolizyjnej jednolitości spadku zostanie urzeczywistniona. Powyższe będzie prawdą tak długo, jako długo nieruchomości znajdować się będą na terenie Unii Europejskiej w państwie związanym rozporządzeniem (tj. z wyjątkiem Zjednoczonego Królestwa, Irlandii i Danii). Tylko w przypadku gdy składniki spadku, a głównie nieruchomości, znajdować się będą poza Unią Europejską (tj. poza państwami członkowskimi związanymi rozporządzeniem), może dojść do kolizyjnej podzielności spadku. Także zatem pod rządami rozporządzenia spadkowego może dojść do kolizyjnej podzielności spadku, niewątpliwie jednak to i tak duży postęp w stosunku do stanu prawnego obowiązującego przed 17 sierpnia 2015 r.

⁶⁴ Por.: J. Héron, *Le morcellement des successions internationales*, Paris 1986, s. 2.

SUMMARY

INTERNATIONAL SUCCESSIONS: JURISDICTION OF POLISH COURTS AND UNITY PRINCIPLE

The article presents the rules on jurisdiction and applicable law contained in Polish law in comparison with the EU Succession Regulation. In accordance with private international law rules contained in the Polish Private International Law Act and its predecessors, the law applicable to succession is designated by the connecting factor of the nationality of the deceased at the time of death. At the same time, based on the Code of Civil Procedure, Polish courts have exclusive jurisdiction when it comes to immovables located in Poland, and have no jurisdiction with respect to immovables located abroad. Hence, the unity principle is limited by the rules on jurisdiction. This is still the case under the EU Succession Regulation which also provides for the unity principle. However, the limitation of the unity principle may occur only with respect to assets located outside the territory of the EU Member States bound by the EU Succession Regulation, as the location of assets does not have a decisive influence on jurisdiction.

Słowa kluczowe: jurysdykcja krajowa sądów polskich, rozporządzenie 650/2012, kolizyjna jednolitość spadku

Key words: jurisdiction of Polish courts, Regulation No 650/2012, unity principle